

Hüseyin ŞEYHANLIOĞLU,
Doç. Dr. Gaziantep Üniversitesi, İİBF,
Uluslararası İlişkiler Bölümü Ana Bilim Dalı,
Assoc. Dr. Gaziantep University, İİBF,
Department of International Relations,
hseyhanlioglu@gmail.com,
ORCID: 0000-0003-4552-9242
Halide ÖZBEY,
Yüksek Lisans Mezunu, Kahramanmaraş Üniversitesi, İİBF,
İktisat Ana Bilim Dalı,
Graduate, Kahramanmaraş University, İİBF,
Department of Economics,
halideozbey02@gmail.com,
ORCID: 0000-0002-5303-0241

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types : Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received : 12.10.2022

Kabul Tarihi / Accepted : 30.11.2022

Yayın Tarihi / Published : 31.12.2022

Yayın Sezonu : Aralık

Pub Date Season : December

Cilt / Volume: 6 Sayı – Issue: 2 Sayfa / Pages: 115-135

Atıf/Cite as: Şeyhanlioğlu, H. (2022). Kovid-19 Pandemi Döneminde Dışişleri Bakanlığının Dijital Diplomasi Faaliyetleri (Mart 2020-Eylül 2021) . Econder International Academic Journal , 6 (2) , 115-135 . DOI: 10.35342/econder.1187759

İntihal /Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Hayrettin KESGİNGÖZ- KSU University, Kahramanmaraş, 46000 Turkey. All rights reserved.

Kovid-19 Pandemi Döneminde Dışişleri Bakanlığının Dijital Diplomasi Faaliyetleri (Mart 2020-Eylül 2021)

Öz

Son iki yılda başta ulusal ve uluslararası ilişkilerde olmak üzere, kamu diplomasisi dâhil olmak üzere diplomatik faaliyetler, ağırlıklı olarak dijital diplomasi şeklinde yapılmaktadır. Söz konusu mevcut duruma göre dijital diplomasinin birçok alanda olduğu gibi güvenlede bir ilişkisi vardır. Bu çalışmada, 11 Mart 2020 tarihinden itibaren küresel salgın ilan edilen, Kovid-19 pandemisi'nin Türkiye'nin, dijital diplomasisi üzerindeki etkileri Dışişleri Başkanlığında yapılan saha çalışması ve dijital okuma çalışmalarıyla elde edilmiştir. Kovid-19 pandemisi'nin ortaya çıkardığı zorunlu koşullardan dolayı, dijital diplomasi uluslararası ilişkilerde kurumsallaşmakta ve Türkiye'nin bu konuda Dışişleri Bakanlığı bünyesinde gerekli teknolojik alt yapı birimlerini kurduğu, diğer ülkelerle paralel siber güvenlik önlemleri aldığı ve konunun öneminin farkında olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Dijital Diplomasi, Diplomasi Tarihi, Kovid-19, Yapay Zekâ, Türkiye

Digital Diplomacy Activities of The Ministry of Foreign Affairs During The Covid-19 Pandemic Period (March 2020-September 2021)

Abstract

In the last two years, diplomatic activities, especially in national and international relations, including public diplomacy, are mainly carried out in the form of digital diplomacy. According to the current situation in question, digital diplomacy has a relationship with security as in many areas. In this study, the effects of the Kovid-19 pandemic, which was declared a global epidemic as of March 11, 2020, on Turkey's digital diplomacy were obtained through fieldwork and digital reading studies conducted in the Presidency of Foreign Affairs. Due to the compulsory conditions brought about by the Kovid-19 pandemic, digital diplomacy is institutionalized in international relations and it has been observed that Turkey has established the necessary technological infrastructure units within the Ministry of Foreign Affairs, has taken cyber security measures in parallel with other countries and is aware of the importance of the issue.

Keywords: Digital Diplomacy, History of Diplomacy, Covid-19, Artificial Intelligence, Turkey

Giriş

Devletleri temsil eden, insanlar arasında açık ve gizli, doğrudan ve dolaylı gibi farklı yöntemlerle yapılan müzakere(ler) olarak tanımlanan Diplomasi, insanlığın devletli tarihiyle başlatılabilir. Yunanca ikiye katlanmış belge anlamına gelen diploma kelimesinden türetilmiş olan diplomasi (Türk Dil Kurumu, 2021), Fransızcadan (Diplomacy) gelmekte olup zamanla hem anlam hem de kavram genişlemesine uğramıştır. Diğer ülkelerle ikili, çoklu, zirve, konferans ve parlamenter diplomasi şeklinde ekonomik, askeri, sosyal ve siyasal alanlarda yapılan faaliyetler olarak tanımlanan diplomatik faaliyetler, 3300 yıl önce Mısır ve Hititler arasında yapılan Kadeş Antlaşması'ndan sonra, genellikle bir soruna yönelik geçici olarak yani **ad hoc** diplomasisi şeklinde uygulanmıştır. Diplomasinin ilk örneği Ortadoğu'dadır. Devletler, tarih boyunca çeşitli biçimlerde varlığını sürdürerek ve elçilikler göndererek birbirleriyle iletişim kurmuşlardır. Mezopotamya'da kent devletleri arasında yapılan anlaşmaların kayıtları M.Ö. 2850 yılına kadar dayanmaktadır (Göksun, 2019:139).

Fotoğraf 1. ve **Fotoğraf 2.** 1906 yılında Hattuşaş'ta bulunan Kadeş Antlaşması'nın (M.Ö:1280) bir nüshası, İstanbul Arkeoloji Müzesinde bulunurken diğer nüshası, Mısır'da dönemin kralı Ramses Tapınağı'nın duvarına yazılmıştır. Antlaşma, Mısır ve Hitit Devletleri arasında olup dönemin diplomatik dili Akkadca yazılan Kadeş Antlaşması'nın bakır kopyası, BM Binası'nın duvarına asılmıştır.

Fotoğraf 3. Kadeş Antlaşması, bir nüshası 1970'te, dönemin Türkiye Dışişleri Bakanı İhsan Sabri Çağlayangil tarafından yapılmıştır. Birleşmiş Milletler Üçüncü Genel Sekreteri U Thant'a sunulan ve Çorum Hattuşa'da bulunan bu tabletin iki metre

boyundaki bakır kopyası da, yine BM 'in New York'taki genel merkez binasının duvarında asılı bulunmaktadır (Kadeş Anlaşması, 2019).

Fotoğraf 4. ve Fotoğraf 5. Asurlular dönemine ait diplomatik ve ticari tabletler ve mühürler. Anadolu Medeniyetleri Müzesinde çekilmiştir. Hüseyin ŞEYHANLIOĞLU-2022

Yaklaşık altı bin yıl önce varlığını sürdüren Sümerlerin, kent devletleri, Mısır ve diğer bölgeler arasında ilk diplomatik ilişkiler içerisinde olduğu bilinmektedir. Ayrıca, ilginç örneklerden biri de Sümerli Danışman ve Diplomat Büyük Sargon'un bir seferden dönerken, kendisini tutuklamaya gelenlere karşı darbe yaparak Akkad devletini kurması, insanlık tarihinde bilinen ilk büyük diplomatik ve darbe olaylarından biridir.

Bu diplomatik darbeden sonra Sümerlerin mirası üzerine kurulan Akkadlar, tarihte ilk kez düzenli ticari ve diplomatik arşivciliği yapmıştır. Bu nedenle zamanla diplomasi dili Arapçanın da temeli olan Akkadça dili olmuştur.

Asurlular döneminde, ağırlıklı olarak Fırat ve Dicle nehirleri kenarında kurulan kent devletleri arasında askeri, ekonomik, siyasi, diplomasi faaliyetlerinin yaşandığı; Akkadlar, Babiller, Asurlular, Elamlar, Hititler, Yunan ve Mısır devletleri arasında; savaş, diplomasi ve ticaretin olduğu, Suriye ve Mısır-Amarna diplomatik arşiv merkezi (M.Ö: 14. yy) belgelerinden anlaşılmaktadır.

Çin, Pers, Mısır, Arap, Roma, İslam, Moğol devletleri ve sonraki iki bin yıl içinde bu devletlerarasında yaşanan dış faaliyetler sonucu, düzenli bir şekilde gelişen diplomasi, casusluk, kişi, belge ve mühür esaslı olarak yürütülmüştür. Örneğin, Kanuni Sultan Süleyman Fransa Kralı Fransuva için mektup göndermiştir. Böylelikle 18.yy'den itibaren Avrupa'da açılan ilk daimi elçilikler, Türkiye'nin diplomasi tarihinde önemli aşamaları olarak görülebilir.

İslamiyet'in doğuşu sırasında Hz. Muhammed; Bizans, Sasani, Habeşistan ve Mısır'a gönderdiği İslam'a davet mektupları da Ortadoğu'nun diplomasi tarihinde yerini ve önemini gösteren önemli diplomatik faaliyetler olarak görülebilir¹.

Fotoğraf 6. İslamiyet'in doğuşu sırasında Hz. Muhammed (SAV), etrafındaki bölgelere İslam'a davet için dokuz tane mektup gönderdiği bilinmektedir. Mektupların biri de Habeş padişahına gönderilmiştir. "Habeş padişahı için yazılan bu mektupla Necaşi'nin kendisini ve uyuşğunu İslam'a davet etmesi üzerine, Hz. Muhammed'in (SAV) peygamberliğini doğrulayıp şahadet eder. İslamiyet'in beşinci yılında Müslümanlar

¹

Bu konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için İbrahim Halil Er'in hazırlamış olduğu "

Hz. Muhammed'in (S.A.V) Diplomatik İlişkileri ve Mektupları" adlı eserine bakılabilir.

Habeş'e hicret etmesinden bir yıl sonra Habeş hükümdarının Amr bin Ümeyye Damri vasıtasıyla Hz. Muhammed'e (SAV) gönderdiği mektubun özü ise şöyledir: Resulullah'a selam olsun. İsa hakkında buyurduğun gerçektir. Hakk nice buyurdu ise öyledir. Şerefli mektubunuzun içeriğini öğrendim. Allah'ın resulü olduğun doğrudur; gerçek elçisin. İnanırım ve sana biat ettim. Amcanın oğlu Cafer'e biat ederek onun elinde Müslüman oldum." Retrieved from <https://www.sonpeygamber.info/30-islam-a-davet-mektuplari/>
Kısaca ortalama dört bin yıl süren milattan önce ve sonraki bin yılda da diplomasinin çok değişmeden askeri, siyasi, ekonomik ve dini alanda da süregeldiği görülmektedir.

1.Tarihte Pandemiler Ve Kovid-19 Pandemisi

Yeryüzünde birçok ülke ve kıtada, geniş bir alana yayılmış olan ve yayıldığı alanda etkisini gösteren salgın hastalığa pandemi denir. Pandemi, insanlık tarihi boyunca bölgesel veya küresel boyutta ciddi ekonomik, sosyal, siyasi ve askeri sonuçlara yol açmıştır. Burada dikkat çeken durum ise bu tür salgın hastalıkların silah olarak kullanılmasıdır.

Örneğin, 13.yy'da Moğolların, Kırım Bölgesi'nde, 14.yy.'den itibaren Avrupa'da kuyulara kasıtlı atılan vebalı hasta ve ölümler, Avrupalıların da Amerika, Afrika ve Avustralya'daki yerli halka karşı kullandığı veba ve çiçek mikroplu battaniyeler bilinen bazı örneklerdir (Aslantaş, 2020).

20.yüzyıl başlarında, İspanyol gribi, AIDS, Ebola, SARS gibi birçok salgın hastalıklar Afrika sığırlarını bitirme derecesine getirmiştir Ayrıca milyonlarca insan İspanyol gribinden ölmüştür (Şeyhanlıoğlu, 2020: 93).

Günümüzde ise ilk kez tüm insanlığı bir program dâhilinde ve üst bir akıl var gibi yönlendiren, Kovid-19 Pandemisi bu anlamda en kapsamlı virüs felaketi olarak görülmektedir. İngilizce kelimelerin ("korona"nın co'su, "virüs"ün vi'si ve hastalık kelimesinin İngilizcesi "disease" sözcüğünün d'sinden) türetililen Covid kelimesi yani Kovid-19 ise aşı yapmak için laboratuvar ortamında geliştirildiği bilinen Koronavirüs ailesinden olup, İngiltere'nin Pirbright Enstitüsü'ne EP3172319B1 kod numarası ile birlikte patentlenmiştir (Şeyhanlıoğlu, 2020: 99).

Yapılan çalışmalara göre; Kanada, ABD ve Çin'deki laboratuvarlarda ortaklaşa üretilen, ancak Çin Halk Cumhuriyeti'nin Hubei Eyaletine bağlı Wuhan kentinde, 1 Aralık 2019 yılında başlayıp, büyük bir hızla dünyaya yayılmıştır. Kovid-19 Pandemisi, kaza veya kasıtlı bir sağlık sorunu olmakla birlikte casusluk, biyolojik savaşlar, teknolojik dönüşümün hızlandırılması ve 21. yüzyıl dünya düzenini değiştirme aracı olmayı da bünyesinde barındırdığı görülmüştür (Şeyhanlıoğlu, 2020: 94).

1 Aralık 2020'den günümüze kadar İngiltere'den dünyaya yayıldığı bildirilen salgın hastalığın değişime uğradığı ve Alfa, Beta, Gama ve Mu varyantları ile yeni Kovid-19 türevleri, sonu belirsiz bir şekilde insanlığı her alanda etkilemeye devam etmektedir.

Dünya Sağlık Örgütü'nün 10 Eylül 2021'de yayınlamış olduğu son tabloda, 98 milyon doz aşısı kullanılmıştır. Türkiye'de ise 6 566 568 kişi virüsten etkilenip 58 913 kişi ise bu virüsten ölmüştür. Dünya'da ise 222 406 582 kişi virüsten etkilenip 4 592 903 kişinin öldüğü belirtilmiştir (WHO, 2021).

Kısaca Kovid-19 pandemisi uluslararası ilişkilerde, tarih boyunca görülmemiş bir hızda ve kapsamda tüm insanlığı, kültürel olarak da şekillendirmeye devam etmektedir.

2. Dijital Diplomasinin Kavramsal Çerçevesi ve Gelişim Süreci

2.1. Kamu Diplomasisi

Kamu diplomasisi, devletlerin başka devletlerle diplomatik faaliyetlerinin dışında yurtdışındaki vatandaşlarla iletişime geçerek, onları etkileyerek ve bunları yaparken de geleneksel kitle iletişim araçlarını kullanarak bunlar (radyo, gazete, bülten, televizyon) gibi ayrıca kültürel tanıtım araçlarını kullanılarak yapılan bir diplomasi çeşididir (Çömlekçi, 2019: 2). Kamu diplomasisi, ilk kez 1963'te ABD'nin USIA (Bilgi Servisi – United States Information Agency) müdürü Edward Murrow tarafından kullanılmıştır (İris ve Akdemir, 2020: 13). Ayrıca, yeni iletişim teknolojileriyle birlikte internet de devlet tarafından kamu diplomasisi faaliyetleri bağlamında bir araç haline gelmiştir. Yumuşak güç, ABD'nin Hollywood filmleriyle birlikte değer ve kültürel özellikleri uluslararası dolaşıma soktuğu ve herhangi bir baskı aracına başvurmadan medya ve kültürel ürünler aracılığıyla kendi değerlerini yabancı ülkelerin halklarına ve uluslararası kamuoyuna sunmalarınıdır. Yumuşak güç; ülkenin kültürü, politik değerleri ve dış politikasının bileşimi olarak ortaya çıkmıştır (Çömlekçi, 2019: 2). Yumuşak gücün diğer ülke vatandaşlarının tercihlerini değiştiren ve şekillendiren etkisi vardır. Uluslararası sistemde yumuşak gücün, o ülkenin kültüründe ve uluslararası sisteminde ortaya çıkan ve diğer ülkelerle ilişkilerinde esas alınan değerlerden beslenen bir kavramdır (Göksun, 2019: 140). Bu değerler, uluslararası aktörlerin ilgisini çektiği zaman yumuşak gücün etkisi ortaya çıkacaktır. Yine Hollywood sineması ve Amerikan popüler kültürü yıllarca ABD'nin yumuşak gücü haline gelmiştir. Amerikan hayalini arzu edilebilir bir değerler sistemi olarak yaymışlardır. Fakat ABD'nin 2003 'te Irak'ı işgal etmesiyle Ortadoğu'da Amerikan imajının olumsuz yönde etkilemesine neden olmuştur. Kültürel ve siyasi değerlerin, uluslararası politika kararlarında öne çıkarıldığında ne kadar ikna edici olduğu bu örnekler ortaya çıkmaktadır. Ayrıca ABD'nin, o dönemde demokratikleşme söylemlerine rağmen Ortadoğu'da yaratmış olduğu, kargaşa, işgal ve insan haklarının ihlaliyle birlikte zihinlerde olumsuz bir etki bırakmıştır (Göksun, 2019: 140-141).

2.2. Dijital Diplomasi

Tarih boyunca diplomasi evrak, mühür, güvenlik, insan, ciddiyet ve ihtiyat odaklı olmuştur. Lord Palmerston'nun ifadesine göre, 1860 yılındaki telgraf için "Bu, diplomasinin sonudur." Harold Nicolson'nun deyimine göre 1960 yılındaki telefonun "çok tehlikeli bir alet" olduğunu ve "diplomatik prosedürlere aykırı olmasına karşın tüm diplomatik dönemlerde kullanılır " olduğunu ifade etmiştir (Hocking, Melissen, 2015, s.14'den aktaran Gürdal, 2021: 122). Örneğin, insanlığı nükleer bir kazadan korumak için ABD ve Rusya arasında 1963 yılında Kırmızı Telefon hattı kurulmuşsa da bu hat, 2008 yılında e-posta olarak dijitalleşmiştir. Özellikle, II. Dünya savaşıdan sonra gelişen teknoloji sonucu, kamu diplomasisiyle birlikte gelişen dijital diplomasinin pek çok tanımı yapılmıştır. Hanson'a göre dijital diplomasi, "Web ve yeni bilgi ve iletişim teknolojilerinin diplomatik amaçlar için kullanımınıdır" (Hanson, 2012, s.2'den aktaran Yağmurlu, 2019: 1272) olarak tanımlanmıştır. Yağmurluya göre ise "Yeni kamu diplomasininin bir biçimi olarak diplomatik ilişkileri geliştirmek için internet, bilgi iletişim teknolojileri ve sosyal

medyanın kullanımı” olarak dijital diplomasi ile ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmıştır (Rashica, s,78-79’den aktaran Yağmurlu, 2019: 1272). İnternet ve diplomasi ilişkisi üzerine yapılan araştırmalar, internetin ortaya çıkmasıyla birlikte politik ve diplomatik süreçlere daha fazla ve farklı aktörler dâhil olmaya başlamıştır (Çömlekçi, 2019: 3).

Westcott’a göre ise dijital diplomasi, diplomat ve dış işleri bakanlarının verdikleri hizmet ve iletişim biçimlerinin dijitalleşmesi, sayısal iletişim ağları fikir ve argümanların serbestçe dolaşarak değiş tokuş edilebildiği bir platform, dijitalleşme ile birlikte oluşan sanal ağların işlevsel biçimde kullanımı ve bundan doğan sorunlar olarak dört farklı açıdan dış politika süreçlerine etkisi olmuştur (Westcott, 2008).

Dijital (siber) diplomasi ‘statecraft’ (Devletçilik) için de kullanılabilir kamu diplomasisi için de kullanılabilir diyen Hanson dijital diplomasinin politika hedeflerini sekiz maddede özetlemiştir (Hanson, s.41’den aktaran Yağmurlu):

- 1.Bilgi yönetimi (uluslararası alanda kullanmak üzere devlet tarafından üretilen bilgiyi kontrol ederek verimli şekilde paylaşmak veya kullanmak)
2. Kamu diplomasisi
3. Enformasyon yönetimi
- 4.Konsolosluk iletişimi (Yurt dışına seyahat eden ülkedeki vatandaşların ve onların yaşayabileceği sorunlara yanıt vermek için kişisel ve çevrimiçi iletişim kanalları oluşturmak)
5. Afet yönetimi (Afet durumlarında çevrimiçi ağlardan yararlanmak)
6. İnternet özgürlüğü
7. Dış dijital kaynaklardan faydalanma
8. Politika planlama

Bu noktada dış politika yapıcılar, interneti doğru biçimde kullanma, karar alma süreçlerinde bilgiyi doğru kullanma ve filtreleyerek işleme ve sanal ortamdaki tartışmalara dâhil olarak dünya kamuoyunun hedefleri doğrultusunda ve en doğru şekilde etkileme yeteneklerine sahip olmalıdırlar. Günümüzde sayısal iletişim ağları; dış politika söylemlerinin kurulduğu, kamuoyuna aktarıldığı ve tüm dış politika uygulayıcıları da bu alanda görünür olma, dış politikadaki hedef ve çıkarları doğrultusunda kullanma ve “yumuşak güç” olgusuyla dünya kamuoyuna etki etmede mücadele etmektedirler (Çömlekçi, 2019: 3).

Ayrıca, dijital diplomasiyi farklı bir şekilde tanımlamak gerekirse, “ulusal ve uluslararası aktörlerin video konferans ve sosyal medya ortamları üzerinden bilgi iletişim teknolojileri aracılığıyla uluslararası değişimi yönetmeleri şeklinde “(Bjola ve Holmes, 2015: 207-208’den aktaran Tanyeri Mazıcı, 2020: 1093) tanımlanabilir. ABD’de 5 Şubat 1994 yılında ABD Başkanı Bill Clinton ile İsveç Başbakanı Carl Bilt karşılıklı e-posta göndererek ilk internet sitesi ve ilk dijital diplomasinin temelini oluşturmuşlardır. Finlandiya ve Estonya arasında 2013 yılında imzalanan e-anlaşma ilk dijital anlaşma olarak tarihe geçerken, Danimarka’da aynı dönemde ilk sanal büyükelçilik açmıştır. Benzer sanal elçilikler, İsrail tarafından casusluk amacıyla yaygın olarak kullanılmıştır. Belirtilen örnekte de değinildiği gibi dijital diplomasi etkisi kullanılarak bu kavram hem yumuşak güç hem de kamu diplomasisinin devamı niteliğinde olmuştur. Günümüzde ise, sosyal medyanın

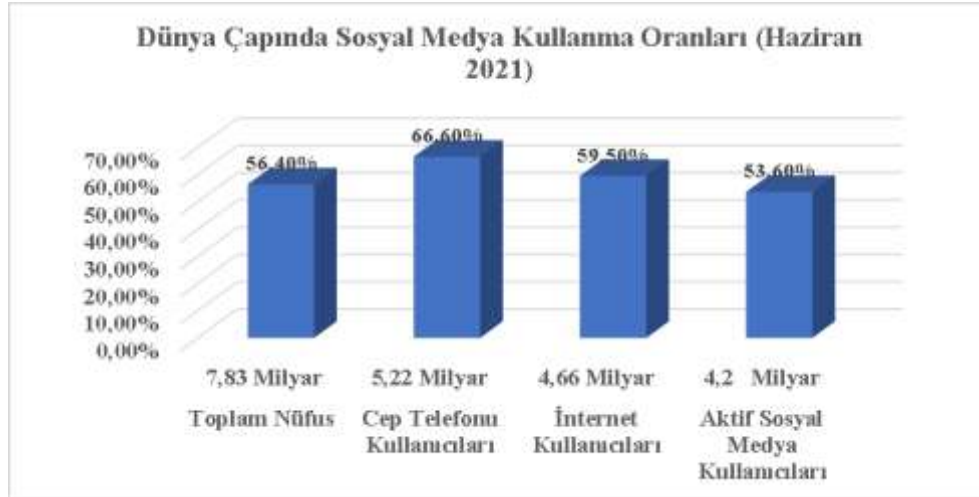
yumuşak güç (soft power) yaygın olarak kullanıldığı ve aynı zamanda kamu diplomasisinin de yaygın olarak kullanıldığı Twitter 'da, 24 saat içerisinde yaklaşık bir milyar tweet paylaşılırken, Facebook'ta ise dört milyar mesaj paylaşımı yapılmıştır.

Katı olan her şeyin yapay zekâ eliyle, iyice buharlaşıp günümüzde anında istenilen dile çevrilen, zaman ve mekân kavramını ortadan kaldıran teknolojik uygulama ve programlar sonucu, dış politika çalışmaları olan diplomasisinin de dijitalleşerek buharlaştığı görülmektedir.

Dijital diplomasi, hem dijital teknolojiler diplomasisinin gerçekleşmesine hem de diplomatik faaliyetleri sınırlayacak bir etkiye sahiptir. Çünkü internet kullanıcılarının bilgileri sızdırılabilir yani kötü niyetli kişilerin eline geçebilir. Bu duruma tüm ülkelerin sınırlarının pazara döküldüğü Wikileaks olayını ve bu hafta (25.09.2021) Fransa'nın dört Bakanının telefonunda, pegasus casus yazılımının izinin bulunmasını buna örnek verebiliriz.

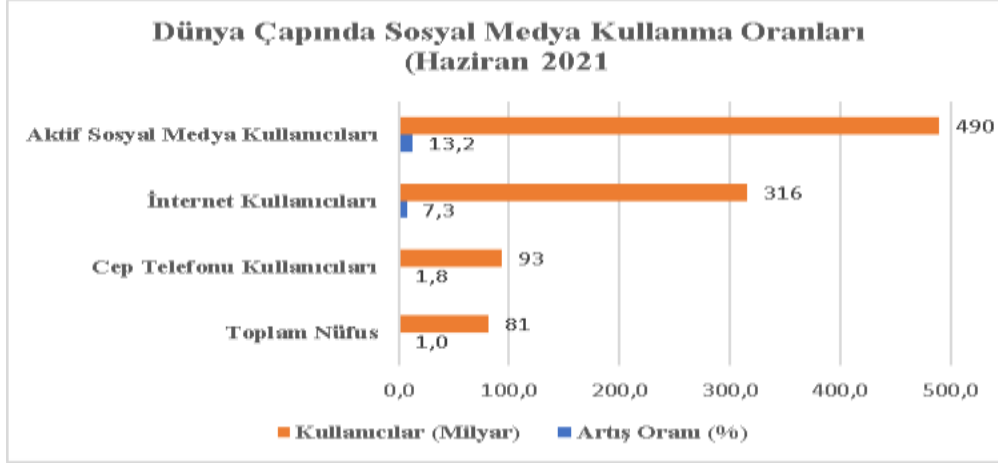
İlk resmi web portalı internet sitesi 2000 yılında **usa.gov** adıyla ABD'de kurulmuştur. 2007 yılında kamu diplomasisinin içinde yer aldığı 'Dipnote' adlı ilk blog da yayınlanmıştır. Yine 2007 yılında, **america.gov** adlı portal hizmete girmiştir. Bu portal etkileşimli bir şekilde tasarlanmıştır. Webcastlar, bloglar, videolar, youtube, twitter, facebook bağlantıları ve hatta second life adı verilen üç boyutlu sanal dünya oyunları gibi platformlar içermektedir (Yağmurlu, 2019: 1272).

2020 Ocak ayı verilerinde, dünya nüfusu 7,7 milyar olan nüfusun 4,3 milyarı (% 55 oranında) internete ulaşabilmektedir. Ayrıca 4, 54 milyarı ise aktif internet kullanıcısıdır ve 3.80 milyarı ise sosyal medya kullanmaktadır. Tabi ki bu oranların, Pandemi döneminde ikinci yılda adeta ikiye katlanmış durumdadır.

Grafik 1: Dünya çapında sosyal medya kullanma oranları (Kemp, 2021)

Avrupa Birliği Üye Ülkeleri ve Türkiye Dışişleri Bakanlıkları internet uygulamaları %94'ü, Avrupa'da %81'i, Avusturalya'da nüfusun %68, Latin Amerika'da %66, Orta Doğu'da %65, Asya'da %50 ve Afrika'da ise %35 seviyelerinde erişim bulunmaktadır (Dijilopedi.com, 2021).

Grafik 2: Dünya çapında sosyal medya kullanma oranları (Kemp, 2021)

Her iki grafiğe göre; bir önceki yıla göre internet kullananların sayısı 317 milyon (%7,3 oranında), sosyal medya kullananların sayısı 490 milyon (%13,2 oranında) mobil kullananların sayısı 93 milyon (%1,8 oranında) artmıştır. Bu da pandeminin sosyal medya kullanma oranları üzerindeki etkisini açıkça göstermektedir. Oysa daha önceki yıllarda AB ülkelerinin internet erişim oranı 2007’de %55 oranında iken bu oran 2017 yılında %87 düzeyine yükselmiştir. Nüfusun, %63’ü cep telefonu ile internet erişimi sağlamaktadır.

TUİK verilerine göre, 2018 yılında toplam nüfusun % 73 oranında internet erişimi sağlanmıştır. Bu oran Kovid-19 pandemi döneminde başta eğitim nedeniyle % 95 düzeyine yükselmiştir (TUİK, 2021).

2.3. Twitter Diplomasisi

Twitter, 2006 yılında kurulmuş olup aylık olarak 321 milyon aktif kullanıcısı vardı. Bunun dışında, doğrudan mesajlaşma olduğu gibi, 140 karakterlik paylaşım yapmak, anket, fotoğraf veya GIF(Graphics İnterchange Format) Grafik değiştirme biçimi, bağlantı, canlı video paylaşım gibi özellikleri de vardı. Twitter, 2009 yılında açılış sorusunu değiştirerek “Ne yapıyorsun?” yerine “Neler oluyor?” sorusuyla daha kamusal ve habercilik yönlerini ön plana çıkarmıştır. Ayrıca, Twitter, mobil cihazlardan erişimle yeni bir habercilik anlayışını ve yurttaş gazeteciliğini de yaygın hale getirmiştir (Yağmurlu, 2019: 1286).

Twitter diplomasisi, devletlerin kendi dış politikadaki hedeflerini gerçekleştirmek için sosyal medyayı bir araç olarak kullanmışlardır (Göksun,2019: 141). Ayrıca, “ Twitter diplomasisi (Twi-diplomacy), bir ülkenin, kurumunu temsil eden kişilerin kişisel veya kurumsal Twitter hesaplarında dış politikaya dair anlayış, yaklaşım ve taleplerini sadece taraflarına değil, tüm Twitter kullanıcılarına ilettikleri bir dış politika yönetme aracı olarak da tanımlanır”. Ali Şevket Ovalı, Twitter’ın diplomatik faaliyetlerde bir araç haline

gelmesinin nedenini klasik diplomaside zorunlu olarak değişmesi gereken bir araç olduğunu belirtir. Ovalı'ya göre (2020, s. 23-45) dört önemli nedeni vardır;

- 1) Klasik yöntemlerin aksine siyasi liderler Twitter sayesinde hem taraflarına hem de kamuoyuna seslenmektedirler. Bu durum klasik yöntemlere olan bağımlılığı azaltmıştır.
- 2) Twitter sayesinde klasik diplomaside olan zaman-mekân mefhumu ortadan kalkmıştır.
- 3) Klasik diplomasideki gizlilik ilkesi, internet ve sosyal medya kullanımı ile ortadan kalkmıştır.
- 4) Siyasi liderlerin ve bürokrasinin kişisel olarak yaptığı yüz yüze ilişki ve iletişim kurma biçimleri, değişerek kişisel olmayan ve internet üzerinden kurulan ilişki ve iletişim şekline dönüşmüştür.

2012 yılında, 125 ülkeden 264 devlet lideri Twitter'ı kullanmıştır. ABD'de ise Twitter diplomasisi, Başkan Barack Obama'nın başkanlık yaptığı ilk dönemde kullanılmıştır. Bu durum, Başkan Donald Trump döneminde ise farklı bir boyuta geçmiştir (Göksun, 2019: 142).

Twitter diplomasisi, Başkan Barack Obama'nın başkanlık yaptığı ilk dönemde kullanılmıştır. Bu durum, Başkan Donald Trump döneminde ise farklı bir boyuta geçmiştir (Göksun, 2019: 142). Twi-diplomacy yani Twitter diplomasisini en iyi kullanan devlet adamı ise hiç kuşkusuz ki eski ABD Başkanı Donald Trump'tır. Donald Trump'ın 20 Ocak 2017 ve 05 Ocak 2021 tarihleri arasında 100 milyondan fazla takipçisi vardır ve Trump'ın attığı her twit büyük ilgi uyandırırken; aynı Trump Ocak 2020'de, Kongre baskını sırasında, Twitter'ın gazabına uğramıştır ve hesabı kapatılmıştır. Ocak 2021 yılında Twitter hesabı kapatılan, Donald Trump ise bu anlamda, diplomasi kanallarını ve dilini by-pass edecek kadar dijital diplomasiyi kullanmıştır. Bu pratik ve kısa sürede etkili olmakla birlikte aynı zamandan diplomatik kanalları saf dışı etmiştir. Diplomasideki rakiplerine hakaret etmekten çekinmeyen Trump'ın diplomasideki naif üslubu değiştirdiği bir gerçektir. Trump, Suriye Devlet Başkanı Esad için "gazla insan öldüren bir hayvan" yazarken Kuzey Kore lideri Kim Jong-un için Twitter Diplomasisi de "küçük roket adam" tabirini kullanmıştır. Yaklaşık bir asır önce askeri amaçlarla geliştirilen yapay zeka, Kovid-19 sürecinde Bill Gates ve Alan Musk tarafından insanlara çip takılması ve insan-robot karışımı gibi yeni bir insanlığın sürecini başlatmış görülüyor²ki Musk'ın, Twitter'ın fiyatını 44 milyar dolardan aşağı düşürmesi halinde onu satın alabileceği konusu mahkemeye intikal edecek kadar gündeme gelmiştir. Toparlayacak olursak, dijital diplomasi fiziken yapılan görüşme ve çalışmaların, zaman ve mekân farkı olmaksızın sanal bir ortam oluşturularak yapay zekâ ve ağ teknolojisinin web/internet üzerinden yapılan bir diplomasi çeşididir. Kısaca ilk kez 1994 yılında kullanılan dijital diplomasi, son yıllarda Kovid-19 Pandemisi sonucu, hızlı, mecburi ve keskin bir makas değişikliği meydana gelen Post-modern kamu yönetiminde, e-devletin son versiyonu olarak görülmektedir.

21. ordu diğer bir deyişle siber klavye ordusu³dönemi başlamıştır. ABD'nin Savunma Bütçesinde en önemli kalemi bu alan oluşturmaktadır. Dördüncü sanayi devriminde,

² Ayrıntılı bilgi için bakınız: 1998143 (dergipark.org.tr)

³ Türkiye bu konu hakkında çalışmalar yapmaktadır. Örnek olarak, <https://tr.sputniknews.com/20170518/turkiye-13bin-hacker-siber-ordu-1028516923.html> haberine göre 2013'ten beri 13 000 kişilik ordu kurulmuştur. Ayrıca Mart 2020'deki Rusya ile savaşta etkili olmuştur. Aynı şekilde Pentagon da <https://www.star.com.tr/acik->

güvenlik amacıyla gelişen yapay zekâyı geliştiren İsrail ve Çin, elektromanyetik vb. daha ileri teknolojileri kullanarak ülkelerindeki hayvanlar da dâhil olmak üzere bütün canlıları izleyen teknolojileri kullanmışlardır.

3. Dışişleri Bakanlığının Dijital Diplomasi Faaliyetleri (Mart 2020-Eylül 2021)

3.1. Pandemi Öncesi Dijital Diplomasi Faaliyetleri

İlk daimi elçilikleri Viyana, Paris ve Londra'da 18.yy'ın başından itibaren açan Türkiye, Batılılaşma sürecinde, Avrupa'daki önemli teknolojik gelişmelerden olan telgraf, telefon ve tren hatlarını kısa sürede ithal etmiştir. Benzeri süreç, 1861 yılında yayımlanan ilk sivil gazete, radyo⁴ ve televizyon kullanımında da görülebilir. Türkiye'deki e-devlet çalışmaları, teknolojik gelişmelerle teknolojiye ihtiyacın artması ve sürekli artan sorunlarla birlikte bu sorunlara sağladığı çözüm ve kolaylıklardan dolayı başlamıştır. Türkiye'de internet ilk olarak 12 Nisan 1993 yılında kullanılmaya başlamış ve kısa sürede e-devlet uygulamalarında görülmeye başlanmıştır. Ancak eğitim, teknolojik, ekonomik ve siyasi sebeplerle, çalışmaların istenilen hız ve şekilde gitmediği zamanlar da olmuştur. Örnek olarak MERNİS (Merkezi Nüfus İdare Sistemi) projesi 1976 yılında Orta Doğu Üniversitesine ihale edildikten yaklaşık yirmi dört yıl sonra tamamlanmıştır. İçişleri Bakanlığının Nüfus İşleri Genel Müdürlüğü biriminin yapmış olduğu MERNİS Projesi, kişilerin nüfus cüzdanı ve adres bilgilerinin çevrimiçi tutulmasının ve ayrıca kişilere bu bilgileri içeren bir elektronik kimlik kartı verilmesi uygulamanın bütünleşik olduğunu göstermektedir. 1999 yılı aralık ayı itibariyle tamamlanmış olup araştırma raporunda, önerilen uygulama ana hatları ve uygulamanın yararlarını kapsamaktadır. Ayrıca, araştırma sonucuna göre Türkiye'nin, bu uygulamaları hayata geçirememesinin maddi zararı yılda yaklaşık 10 milyar dolar olarak hesaplanmıştır.

2000'li yılların öncesinde ve sonrasında kamu ve özel sektörün zayıflığı, kamuda yapılan bilişim uygulamalarının zayıf olması ve benzer bilgilerin değişik kamu kurumlarında defalarca aynı şekilde kaydedilmesi, İnternet teknolojilerinin kullanılmaması, uygulamaların bütünsel olarak ele alınamaması, bütün bunlar zaman ve kaynak israfına yol açmıştır. Bu israfı engellemek için, TBV (Türkiye Bilişim Vakfı) tarafından kamudaki bazı uygulamaların bütünsel olarak ele alınmış ve Türkiye, kazanımlarını görmek için, 1998 yılında UBBS (Ulusal Bilgi Bankası) araştırmasını başlatmıştır.

2000 yılında Bakanlığın kullandığı belge yönetim sistemi, konsolosluk programı, muhasebe programı ve iletişim yazılımları Dışişlerinin uzmanları tarafından uygulanabilir hale getirilmiştir. 2002 yılından itibaren ilk millî kripto sistemi olan DBGS (Dışişleri Bakanlığı Güvenlikli Sistem) -TÜBİTAK ile yapılan işbirliği sonucunda tüm temsilciliklerde ve diplomatik misyonlarda kullanılmaya başlamıştır. Sistemde ise 25 personelin aktif olarak görev yaptığı görülmüştür.

---

gorus/pentagonun-gizli-ordusu-haber-1632237/ kurduğu ve CIA'nın yer altı personelinden 10 kat fazla olduğu görülmektedir.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bakınız

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jhf/issue/50823/664067>

Türkiye, günümüz itibarıyla, her vatandaşa açılan e-Devlet kapısı sadece bilgilendirme ve e-hizmetlerini değil aynı zamanda; maliye, üniversiteler, MERNİS gibi toplumsal ve geniş katılımlı kurumlar bu konuda başarılı ve dünyayla eş zamanlı kalitede hizmetler sunmaktadır. Ayrıca hatırlanması bile istenmeyen kötü örnekler de olsa 27 Mayıs ve 12 Eylül gibi askeri darbelerinde 28 Şubat 1997’de postmodern darbe ve 2007 yılında e-muhtıra şeklinde dijitalize olduğu görülmektedir.

Türkiye’nin dijital diplomasi süresinde ilk adım olarak değerlendirilen, Dışişleri Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Namık Tan’ın, 2009 yılı aralık ayında kamu diplomasisi çerçevesinde elçiliklerin Twitter ve Facebook gibi sosyal ağlarda aktif olacağını açıklayarak dijital diplomasinin resmi olarak başladığını göstermektedir. Bakanlık, ülke liderleri, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, NATO (North Atlantic Treaty Organization) toplantıları ve G-20 zirvesi gibi önemli toplantıları sanal ortamda yapmıştır.

Dijital ortamda yayılan bir belgenin ortadan kaldırılması kolay değildir ve dijital diplomasi bu noktada oldukça risklidir. Siber diplomasi, dış politikanın yönetilmesi için önemli bir araç haline gelmiştir. Ayrıca politika yapımcılar, siber diplomasinin yararlı bir araç olarak görmelidir. Çünkü hem teknolojik kolaylık sağlamak hem de dinamiklere uyum sağlamaktadır. Bütün bunların yanı sıra ciddi riskler de taşımaktadır. Örneğin, 2020 yılı Nisan ayında büyük sayıda ‘zoom’ hesabı hacklenirken, Gates Foundation, UN, WTO gibi kurumlarda çalışan birçok kişinin kişisel bilgileri ve hesapları da çalınmıştır. Kısaca ülkelerin sırlarını barındıran Diplomasinin, dijitalleşmesi tüm öngörülerimizde temkinli olmamıza yol açmaktadır. İngiltere’nin kontrolünde bulunan, dünya dijital trafiğin en az yarısını oluşturan Akdeniz’in altındaki internet kabloları ve Çin’in Tek kuşak tek yol projesinin, dijital olanını yapması konunun önemini ortaya koymaktadır.

3.2. Pandemi Dönemi Dijital Diplomasi Faaliyetleri

Pandemi sürecinde, diplomatik misyonlar vatandaşların Türk yetkilileriyle görüşerek tahliye edilmesine yardımcı olmuşlardır. Hatta acil durumdaki vatandaşlara ambulans uçaklar da tahsis edilmişti. “Diplomacy Live” projesi kapsamında hazırlanan Dijital Diplomasi 2016 Raporu’nda, T.C. Dışişleri Bakanlığı’nın dijital performans açısından 210 ülke arasından 25. sırada yer almıştır. Bakan Mevlüt Çavuşoğlu’nun da 1.295.788 etkileşim sayısı (tweet, retweet ve like/ beğeni sayısı) ile mevkidaşları arasında 2. sırada yer alması, hem kurum, hem de Bakan’ın kişisel performansı anlamında önemli bir başarıya ulaştığını göstermektedir (Babacan, 2021: 133). Aynı şekilde Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı ve Dijital Dönüşüm Ofisi’nin de dijital diplomasi alanında etkin ve başarılı örnekler sergilemiş ve Türk Dışişleri’nin dijital kapasitesinin artırılmasına destek vermiştir.

2019 yılı sonunda başlayan Kovid-19 Pandemisi, ülke ve devlet başkanları yüz yüze görüşmeler yerine ikili veya çoklu görüşmelerin çoğunu video-konferans aracılığıyla yapmışlardır. Türkiye’nin de bu konuda Dünyayla birlikte hareket ettiği görülmektedir.

Pandemi ilan edildikten sonra gerekli tedbirleri alan Türkiye Dışişleri Bakanlığı bünyesinde Koordinasyon ve Destek Merkezi (DKDM) kurulmuş ve Koronavirüs Bilim Kurulu (10.01.2020) kurulmuştur.

İlk kez 13 Ocak 2020 yılında tanımlanan Kovid-19’la ilgili ilk vaka 11 Mart 2020 tarihinde görülmüştür. Bu süreçte Cumhuriyet döneminin en geniş yurtdışı tahliye operasyonları başlatmış ve yurtdışından 368 hasta getirilmiş içinde ABD’nin de olduğu 157 ülkeye yardım yapılmıştır (CİB Yayınları, 2021, s. 11).

TÜBİTAK öncülüğünde kurulan dijital alt yapı sistemiyle; Hayat Eve Sığar (HES) mobil uygulaması ve Filyasyon ve İzolasyon Takip Sistemiyle (FİTAS) vakaları anlık tespit etmeye çalışıldığı gibi TİKA üzerinden de Gazze'den Erbil'e en az 21 ülkeye yardım yapmıştır (Avropa.info 17.04.2020 CİB. s. 480).

Pandemi sürecinde, Dışişleri Bakanlığının dijital diplomasiyle ilgili çalışmalara baktığımızda; genel olarak hususta olumlu bir çerçeve çizilirken, birçok eleştiri de almıştır. Türk Dış Politikasının henüz bir "dijital diplomasi stratejisine" sahip olmadığı şeklinde eleştiriler yapılmıştır. Ancak Aslan ve Göksu, "Türkiye'nin ilk dijital diplomasi örneği olarak on yıl önce Libya'da gözaltına alınan Amerikalı gazetecilerin Türkiye'nin çabalarıyla kurtarılmıştır. Çalışmasında gösterildiği gibi dönemin T.C. Washington Büyükelçisi Namık Tan'ın bu olayı Twitter'dan duyurarak gazetecilerin fotoğraflarını paylaşmış ve Türkiye'nin dijital diplomasi faaliyetlerinin dünyayla aynı düzeyde olduğunu göstermiştir (Aslan ve Göksu, 2016: 575). Kamu diplomasisi olarak görülen bu ilk faaliyet, ülkelerin iç ve dış politikalarından biri sayılan yumuşak güç unsurları (kültür, siyasal değerler ve dış politikalar), gibi değerleri kullanarak ülkemizde kamu diplomasisinin de tarihini ve önemini ortaya koymuştur.

Bu anlamda on yıl önce dijital diplomatik faaliyetlere başlayan Dışişleri Bakanlığı, Twitter, Instagram ve Facebook sosyal medya hesaplarını kullanarak, kamuoyuna bilgi erişimi sağlamak, basın açıklamaları yapmak, duyurular yapmak, diplomatik temaslarda bulunmak, yurtdışında yaşayan vatandaşlarla etkileşim halinde bulunmak ve bütün bunları dijital ortamlarda duyurmak ve aktif olmak amacıyla hala kullanmaya devam etmektedir.

Bu çalışma, Dışişleri Bakanlığı tarafından verilen izinle (Mart-2021), Bakanlık Bilgi İletişim Başkanlığında yapılan birebir görüşme, ucu açık yarı yapılandırılmış sorular ve bakanlık sitesi üzerinde (TC. Dışişleri Bakanlığı, 2021) yapılan çalışmadan elde edilen verilerden oluşmaktadır.

Buna göre yeni ve güçlü bir dijital alt yapı birimleri kurulurken; 2009 Aralık ayında, Twitter'a @TC_Disisleri kullanıcı adıyla Aralık 2009'da giren bakanlık; @MFATurkey, @MFATurkeyArabic, @MFATurkeyFrench gibi üç farklı resmi twitter hesabı olduğu görülmüştür. Bu hesapların, 24.09.2021 tarihinde, Türkçe takipçi sayısı 1,5 milyon, İngilizce 110 000, Arapça, 43000 ve Fransızca 8445 kişi tarafında takip edildiği görülmektedir.

Bakanlığın Libya ve Suriye savaşının dışında, günlük vatandaşlık hizmetleri, pandemi döneminde ise ilk yılda genellikle tıbbi yardımdan bahsettiği görülmürken;<https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=475eedc1-496f-405b-83c0-98e86a40b516.pdf&key=44438>

24.09.2021) son bir yılda ise vatandaşlara verilen e hizmetler ve diğer ülkelerle yapılan dijital görüşmeler ağırlıklı olarak görülmektedir. Oldukça güçlü bir siteye sahip olduğu görülen, Dışişleri Bakanlığı sitesinde yapılan çalışma sonucu alınan bilgiler ve Kovid-19 Pandemi döneminde Türkiye'nin yaptığı dijital diplomasi faaliyetleri aşağıda sunulmuştur:

1. 2019 yılında, dijital çağda diplomatların teknolojik becerilerinin geliştirilmesi için ve teknolojik fırsatlardan dış politikanın en iyi şekilde istifade edebilmesi amacıyla “Dijital Diploması” girişimi ilan edilmiştir.
2. Salgın döneminde tüm uluslararası toplantılar çevrimiçi platformlara taşınmıştır. Bu çerçevede Örneğin, diplomatların sahip olmaları gereken dijital yetenekleri tespit etmeye ve buna göre bir müfredat oluşturmaya yönelik bir proje başlatıldığı görülmüştür.
3. XII. Büyükelçiler Konferansı da ilk kez dijital ortamda yerli bir platform kullanılarak, 9-10 Kasım 2020 tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Sayın Cumhurbaşkanımız ve Sayın Bakanımızın hitap ettikleri Konferans’a yurtdışında görevli 152 Büyükelçimiz çevrimiçi, merkezde görevli 116 Büyükelçi doğrudan katılmıştır.
4. 17 Eylül’de, Yedinci İstanbul Arabuluculuk Konferansı, ilk kez çevrimiçi düzenlenirken; Antalya Diploması Forumu’nun (ADF) hem fiilen hem de dijital olarak mecrada gerçekleştirilmiştir.
5. Dünya standartlarında, bilişim hizmetleri sunulduğunu belgelemek üzere Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü tarafından, ISO 27001 sertifikası için yapılan başvuru olumlu sonuçlanmıştır.
6. Çok sayıda “Webinar” (internet üzerinden sunum) yapılmıştır.
7. Vatandaşlarımız ve bakanlık personeli için mobil uygulamalar geliştirme yönünde önemli adımlar atılmış; mobil uygulamalar üzerinden vatandaşlarla etkileşimi ve yurtdışındaki vatandaşları kendi aralarındaki dayanışma ve etkileşimi artırılmıştır.
8. Türkiye’de yerleşik yabancı misyonlar ve 20.000’den fazla diplomatın, diplomatik işlemlerinde hızlı ve efektif hizmet alabilmeleri için kurulan “Diplomatic Portal” dokuz farklı alanda hizmet vermenin yanında misyonlar için bir haber kaynağı ve etkileşim aracı olarak da işlev görmektedir.
9. Ülkemizi ziyaret etmek isteyen yabancıların vize alabilmeleri için kurulan evisa.gov.tr sitesi ve mobil uygulama günde 50.000 e-vize sağlayarak bir dünya rekoru elde edilmiştir. Bu sistem bugüne kadar 35 milyon e-vize başvurusu alarak ülkemize 830 milyon dolar harç geliri sağlamıştır. Daha da önemlisi bu dijital girişim, her vize başvurusunda memurlarımıza ortalama 12 dakika tasarruf ettirerek, açıldığı günden bu yana (2013) memurlarımızın 7 milyon mesai saati (875,000 iş günü) tasarruf etmesini sağlamıştır.
10. Yurt dışında yaşayan vatandaşlarımıza yönelik hizmet veren konsolosluk.gov.tr sitesi ve mobil uygulaması ise sadece 2020 senesinde 1 milyonu aşkın vatandaşımıza hizmet verilmiştir.
11. Misyonlarımızın vatandaşlarımıza sağladığı hizmetleri tek ekranda toplayan Konsolosluk.NET hizmetimiz ise 250’ye yakın misyonumuzda kurulu olup, güvenli bir şekilde merkeze bağlıdır. 12 alanda 74 farklı işlem yapan bu program 2020 senesinde 700 bine yakın (671.150) vatandaşımız için 1,5 milyondan fazla (1.594.028) işlem gerçekleştirmiştir. Her yıl eklenen yeni dijital hizmetlerle konsoloslukların tamamladığı işlem sayısı artarken işlem süresi de hızla düşmektedir.
12. Hem e-vize hem de konsolosluk işlemlerinde kullanılan, sanal ve fiziki ödeme sistemleri (POS) ile kamuda yıllık ortalama 5 milyondan fazla işlem ile adet

olarak en çok uluslararası işlem alan kamu hizmet sağlayıcısı ödeme sistemi işletilmektedir. Türkiye bu anlamda, Dünya’da 120’den fazla temsilcilikte sanal ödeme sistemi uygulayan tek ülke olarak bilinmektedir.

13. Yeniden Asya girişimi çerçevesinde çeşitli kamu kurumlarının yapmış olduğu faaliyetlerin kayıt alınabilmesini teminen paydaş kurumlar tarafından veri girişi yapılmasına imkân sağlayacak yazılım kullanılmaya başlanmıştır.
14. Türk vatandaşlarının, konsolosluk işlemlerine ilişkin sorularına anlık olarak yazışma yoluyla cevap verebilmek üzere ChatBot yapay zekâ yazılımı tamamlanmış olup, “Hızır” adı altında yakında hizmet vermeye başlamıştır.
15. Yurtdışında yaşayan Türk vatandaşlarının, yabancı düşmanlığı nedeniyle karşılaştıkları olayların kayıt altına alınabilmesi için bir yazılım tamamlanmıştır.
16. “Girişimci ve insani dış politika” hedefimizi yansıttığımız bilişim alanında faaliyet gösteren uluslararası kuruluşlarda etkinliğimizi artırmak ve uluslararası dijital envanterin bir haritasını çıkarmak amacıyla veri tabanı oluşturma çalışma devam etmektedir.
17. Dış İşleri Bakanlığına bağlı, bilgi işlem birimi olarak Bilgi Teknolojileri Genel Müdürlüğü kurulmuştur.
18. Bu yıl yirmi iki bin kişi kullanıcı olan “greenbox” teknolojisi İstanbul Arabuluculuk Konferansı’nda üçüncü kez dijital teknolojilerin barış çabalarına olan katkısı ele alınmıştır.
19. Pandemi sürecinde, toplamda altmış bir tane diplomatik video konferansı yapılmıştır. On bir tanesi Sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip gerçekleştirmiştir. Bu uygulamadan Bakanlık içinde de yararlanılmıştır.
20. Salgının başından beri yirmi dört yurtdışı ziyareti gerçekleştirilirken; on dokuz devlet ve hükümet başkanı, on sekiz dışişleri bakanı ağırlanmıştır. Güneydoğu Avrupa Ülkeleri İşbirliği Süreci Dışişleri Bakanları Toplantısı da Antalya’da yapılmıştır.
21. Bu dönemde Sayın Cumhurbaşkanı Recep Tayyip, iki yüz beş telefon görüşmesi, on bir video konferans, Dış İşleri Bakanlığı iki yüz elli bir telefon görüşmesi, elli video konferans görüşmesi yapmıştır. Ayrıca telefon üzerinden iletilen mesajlar veya anlık telefon üzerinden kısa kısa görüşmeler de yapılmıştır.
22. Bu dönemde, Bakanlık tarafından faaliyete geçirilen, Koordinasyon ve Destek Merkezi vasıtasıyla Cumhuriyet tarihinin en büyük tahliye operasyonu planlanmıştır.
23. Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, 1 milyon 295 bin 788 etkileşim sayısı (tweet sayısı, retweetlenme ve beğeni sayılarını yansıtan "metrik toplam etkileşim") ile twitter ’da en etkin ikinci isim olmuştur.

Dijital olarak sunulan e-visa ile kişilerin ve kurumların yerinden başvurduğu vize işlemlerinde büyük kolaylıklar sağlamıştır. Dijital iletişimin ve kullanımının arttığı pandemi döneminde yürütülen dijital iletişim faaliyetleri, TC Dış İşleri Bakanlığı

örneğinde değerlendirilerek çalışmanın konuya dair güncelliği ve yakın geçmişe dair özgünlüğü açısından önem arz etmektedir.

Bu süreçte Cumhurbaşkanı Recep Tayyip, 17 Mart 2020’de Fransa, Almanya ve İngiltere ile önemli zirve toplantıları yapmıştır. Bu toplantıları video konferans yoluyla yaparak ve zirvelerdeki önemli mesajlarını paylaşmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan; Dörtlülük Zirve, 26 Mart’ta koronavirus gündemiyle toplanan G20 Liderler Olağanüstü Zirvesini ve 10 Nisan’da Türk Dili Konuşan Ülkeler İş Birliği Konseyi toplantısını, 21 Ekim Birleşmiş Milletler Genel Kurulunu ve 20 Ekim’de İslam İş Birliği Teşkilatı İstişare Toplantısını video konferansı aracılığıyla yapmıştır.

Aynı dönemde Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’ın, diğer ülke liderleriyle birlikte 130 telefon görüşmesi yapmıştır. Cumhurbaşkanı Erdoğan, en çok görüşmeyi telefon ile Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin ile yapmıştır. Toplamda 12 defa telefonla görüşme yapan Cumhurbaşkanı Erdoğan, bu görüşmelerde en çok iki ülke ilişkilerini, bölgesel meseleleri ve salgınla mücadelede iş birliği konularını ele almıştır. Ayrıca, video konferansla en fazla Almanya Başbakanı Angela Merkel ile görüşme yapmıştır. Almanya Başbakanı Merkel ile altı kere telefon ile ve beş kere de video-konferansla konuşması yapan Erdoğan, Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev ile de üç kere telefon görüşmesi yapmıştır.

Bu sosyal medya platformlarında Bakanlık, dijital diplomasi faaliyetleri ile birlikte Türkiye ve uluslararası kamuoyuna düzenli bilgi sunmuşlardır. Ayrıca, 2020’de Performans Raporu’nda, Bakanlık temel hedef olarak merkez ve yurt dışı teşkilatının bilişim ve teknoloji altyapısının geliştirilmesini öngörmüştür.

Böylelikle, 2021 yılı bütçesinden Dışişleri Bakanlığı’na ayrılan 5.786.984.000 TL’lik bütçenin 606.561.000 TL kadarını içerisinde bilişim teknolojileri hizmetleri kaleminin de bulunduğu mal ve hizmet alımlarına ayırmıştır.

Yapılan bu faaliyetlerin olumlu sonuç verdiği dair geri dönüşümler, Dünya Ekonomik Forumu (WEF) kurucusu ve Yönetim Kurulu Başkanı Klaus Schwab, küresel ve bölgesel bir aktör olarak Türkiye’nin de dijital dönüşüme liderlik edebileceğini açıklaması gösterilen çalışmaların olumlu ve başarının yansımaları göstermiştir. Aynı şekilde Charles Schwab’a göre, WEF’in (World Economic Forum) Dördüncü Sanayi Devrimi ile ilgili Network’üne katılan son ülke olan Türkiye, teknolojiye yaptığı yatırımlar ve aktif işgücü nüfusuyla dijital dönüşümde küresel liderlik rolü oynayabilecek bir aktör konumuna geldiğini aktarmıştır (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/upa/issue/60728/899027>).

Sonuç ve Değerlendirme

Kovid-19 pandemi döneminde, Dışişleri Bakanlığı ve Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığının yapmış olduğu çalışmaları araştırmak olan bu çalışmada, dijital teknoloji sayesinde, diplomasinin en gelişmiş çağını yaşamakta ve zaman mekân kavramını ortadan kaldırdığı görülmektedir.

Dünya’da ve Türkiye’de diplomasinin, ekonomi ve eğitim gibi alanları gibi kısa sürede ve keskin bir şekilde teknoloji odaklı olarak dijitalleştiği adeta buharlaştığı bu dönemde Türkiye’nin de sürece, biraz gecikmeli de olsa kısa sürede, TÜBİTAK gibi milli kuruluşların teknik desteğiyle ayak uydurduğu görülmektedir.

Bu çalışmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Beş bin yıl önce diplomasi dili Akkadça iken bugün İngilizce olmuşsa da gelişen teknoloji sayesinde aynı anda yerel çeviri imkânları sonucu, dijital

diplomasi, zaman ve mekân farkını ortadan kaldırmış durumdadır. Burada sosyal medya, teknoloji, yapay zekâ ve kamu diplomasisinde önemli rol oynuyor.

2. Kovid-19 pandemisi sonrasında da, Türk diplomatik kurum ve kişilerin hızla dijital imkânları kullandığı görülmüştür. Ve bu konuda G-20 dijital diplomasi endeksinde Türkiye, ilk on ülke arasında bulunmaktadır.
3. Kovid-19 pandemi döneminde, dijital diplomasi, diplomatik faaliyetlerin önemli bir kısmını kapsar hale gelmiştir. Gittikçe kurumsallaşan dijital diplomasi faaliyetleri, Dışişleri Bakanlığı ve İletişim Başkanlığı üzerinde diplomatik görüşmeleri sağlamak, kayıtlar tutmak ve onların güvenliğini sağlamak için kurumsallaşmaktadır.
4. Dijital diplomasi post-human'ın ilk versiyonu olarak da görülmektedir. Yapay Zekâ, radyo dalgaları sistemi, uydular, 5G ve big datalardan oluşan dijital sistem; Kovid-19 pandemisiyle hayatımız ve geleceğimizi belirleyecek duruma geçmiştir.
5. Kovid-19 pandemi döneminde, hem Türkiye'nin de diğer ülkelerin dijital diplomasi alt yapısı kurumsallaşmıştır. Kullanım kolaylığı ve yapay zekânın gelişmesi nedeniyle Pandemi bitse bile artık dijital diplomasiden vazgeçilemeyeceği düşünülmektedir. Şu anda (Ekim 2020) son 4 ayda Pandemi bitmesine rağmen, özellikle Ukrayna-Rusya savaşında dijital diplomasi kullanılmaktadır. Bu anlamda Türkiye, Tahıl Koridoru ve Rusya-Ukrayna barışı alanında Dünyaya liderlik etmektedir.
6. Binaların ve personelin azalacağı dijital diplomasi sürecinde, verilerin korunması ciddi güvenlik risk oluşturmakta ve bu konuda siber güvenlik konusunun, önemi artmaktadır. Bu nedenle eğer dijital diplomasi siber diplomasinin güvenlik şemsiyesi altında olmazsa, altı bin yıl önceki diplomatik kanallar bile devreye alınabilir. Bu konuda gerekli önlemler mutlaka alınmalıdır. Örneğin, Çin'in toprağa, demir ve denize dayalı, Tek Kuşak ve Tek Yol projesinin benzerini, **İnternet'in İpekyolu'nu** da yaptığı görülmektedir.
7. 21. Yy'de Sİ HA'lar gibi siber klavye ordusu öne çıkmaktadır. Bu konuda Türkiye beşinci kol faaliyetleri kapsamında yumuşak güç şeklinde belli bir başlangıç yapmışsa da bu, yeterli değildir.
8. Kovid-19 pandemi döneminde, diplomatik yetenekler yerine teknoloji ön plana çıkarken; aynı zamanda lider ile halk arasındaki bürokratik engeli, zaman ve mekân farkını da ortadan kaldırmaktadır.
9. Tweeter gibi teknoloji odaklı kamu diplomasi araçlarını kullanan herhangi bir siyasi lider, çevresini saran çemberden çıkıp doğrudan halktan gelen bir cevap veya soruya, bürokrasiye takılmadan, doğrudan hatta gecenin bir saatinde de olsa bakabilmektedir. Ancak bu durum ortak devlet aklını, kurumları ve devlet itibarını zedeleyebilmekte ve Trump gibi bir liderde olduğu gibi devlet ciddiyetinin sorgulanmasına sebep olmaktadır.

10. Anahtarları yedi yerde olan uluslararası internet ağından bağımsız ve anahtarları sadece Ankara'nın elinde olan milli internet ağına sahip olma gerekliliği, siyasi ve hukuki kararlara rağmen (Twi-Diplomacy) Twitter ve Facebook'un Türkiye'de bir temsilcilik açması ve şuan TBMM'de görüşülmekte olan sosyal medya yasasının çıkarılacak olması, Türkiye'nin bu anlamda konuya verdiği önemi ortaya koymaktadır.
11. Antalya diplomasi forumu 45 devlet başkanı ile Dünyanın ilk parlamentosu Pattara ve ilk anlaşmanın yapıldığı yer olan Türkiye'de yapılması büyük başarıdır.
12. Savaş ve pandemi koşullarında kurumsal dijital diplomasi, ülkeler için artık bir zorunluluk haline gelmiştir.

Kısaca son iki asırda, insanlık tarihi boyunca adeta makas kırarak gelişen; yapay zekâ, iletişim ve ulaşım imkânları sayesinde, insan, mühür, kâğıt gibi somut araçların buharlaştığı diplomatik araçlar (e-imza, Webinar, e-visa...) konusunda Türkiye'de, dijitalleşme, siber güvenlik ve klavye ordusu gibi yeni olgulara, özellikle son iki yılda Dışişleri Başkanlığı tarafından ciddi atılımlarda bulunulmuştur. Ayrıca pandemi sürecine adapte olduğu, Dışişleri Bakanlığında yapılan çalışma ve uluslararası karşılaştırmalarla görülmüştür.

Kaynakça

- Aslan P. & Göksu O. (2016). Digital Diplomacy, Global Perception and Turkey, 14th International Symposium Communication in the Millennium (editörler: N. Sezer & S. Gezin & E. Yolcu), İstanbul.
- Aslantaş, R. (2020). Biyolojik Savaş Penceresi, <http://ankaenstitusu.com/biyolojik-savas-penceresi/>.
- Avcı C. İslam'a Davet Mektupları, Retrieved from <https://www.sonpeygamber.info/30-islam-a-davet-mektuplari/>
- Babacan, M. (2021). Türk Dış Politikası'nın Dijital Kapasitesi: Pandemi Perspektifinden Dijital Diplomasi Uygulamaları, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/upa/issue/60728/899027>
- Bjola, C. & Holmes, M (2015). Digital Diplomacy Theory and Practice. C. (Ed.). Routledge.
- Çömlekçi, F. (2019). Dijitalleşen Diplomasi ve Sosyal Medya Kullanımı: Büyükelçilik Facebook Hesapları Üzerine Bir Araştırma, *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 8, Sayı 1, s.1-13
- Dünya Sağlık Örgütü ve Türkiye, <https://www.euro.who.int/en/countries/turkey>
- Dünya Sağlık Örgütü, [WHO Coronavirus \(COVID-19\) Dashboard](https://covid19.who.int/), Retrieved from (<https://covid19.who.int/>) HYPERLINK "https://covid19.who.int/" o HYPERLINK "https://covid19.who.int"/
- Fergus H. (2012). Revolution@ State: The Spread of Ediplomacy, Sydney: Lowy Institute for International Policy.
- Fergus H. (2016). Baked in and wired: eDiplomacy@State, Foreign Policy Paper Series, No: 30, (pp.1-41), Washington DC: Brookings Institution, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/baked-in-hansonf-5.pdf>
- Hocking B. Jan M. (2015). Diplomacy in the Digital Age, Netherlands Institute of International Relations Clingendael, Palgrave Macmillan.

["http://www.mfa.gov.tr/bilisim-uygulamalari.tr.mfa"](http://www.mfa.gov.tr/bilisim-uygulamalari.tr.mfa) malari.tr.mfa Erişim: 25.02.2021,
<https://www.mfa.gov.tr/bilisim-alani.tr.mfa> 18.09.2021

İnternet Verileri, Retrieved from www.internetworldstats.com
<https://dijilopedi.com/2021-dunya-internet-sosyal-medya-ve-mobil-kullanim-istatistikleri/>

İris M. Akdemir T. (2020). Kamu Diplomasisinde Dijital Dönüşüm Twitter Üzerinden Gerçekleştirdikleri Dijital Diplomasi Faaliyetlerin İncelenmesi, *Bilişim Teknolojileri Online Dergisi*, Cilt 12, Sayı 42.

Juhan Z. Fahmi S. J. (2015). The Use of Social Media in Public Diplomacy, (Eds.), G. Golan; S. Yang; D. Kinsey, International Public Relations and Public Diplomacy, NY: Peter Lang.

Göksun, Y. (2019). Operation Peace Spring and Twitter Diplomacy. Journal of Current Research on Social Sciences, 9 (4), 137-168.

Kadeş Antlaşması, Retrieved from <https://hukuk> HYPERLINK "https://hukukbook.com/kades-antlasmasi/"b HYPERLINK "https://hukukbook.com/kades-antlasmasi/"ook.com/kades-antlasmasi/

Kemp S. Retrieved from <https://datareportal.com/reports/digital-2021-global-overview-report>

Ovalı, A.Ş. (2020). Türkiye-ABD İlişkilerinde Twitter Diplomasisi, Uluslararası İlişkiler, Cilt 17, Sayı 65.

Mazıcı, E.T. <https://turkishstudies.net/turkishstudies?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=475eedc1-496f-405b-83c0-98e86a40b516.pdf&key=44438>

Rashica. V. (2018). The Benefits and Risks of Digital Diplomacy, South East European University Review, 13(1), s. 75-89.

Sivrioğlu, U. Töre Y., Ercan M., İlk Çağ Uygarlıklarında Diplomasi, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/392024/>

Şeyhanlıoğlu H. (2007). Türki İdare Dergisi Postmodern Kamu Yönetiminde E-Devlet, *Türk İdare Dergisi*: Sayı: 456.

Şeyhanlıoğlu H. (2020). Küresel Tehdit Salgını ve Güvenlik, (Ed. Yunus Emre Tansü), Kovid-19 ve 21. yy. Dünya Düzeni, İKSAD Publishing House, Gaziantep.

Şeyhanlıoğlu H. Demokrat Parti Döneminde radyo, <https://dergipark.org.tr/tr/pub/jhf/issue/50823/664067>

Tuik İstatistik Verileri, Retrieved from <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Girisimlerde-Bilisim-Teknolojileri-Kullanim-Arastirmasi-2020-33677/>

Türk Dil Kurumu Sözlüğü, Diplomasi Nedir? <https://sozluk.go> HYPERLINK "https://sozluk.gov.tr/"v HYPERLINK "https://sozluk.gov.tr"/".tr/

Viona R. (2018). The Benefits and Risks of Digital Diplomacy, South East European University Review, 13(1).

Westcott N. (2008). Digital Diplomacy: The Impact of the Internet on International Relations. Oxford Internet Institute, Research Report. Retrieved from <https://www.oii.ox.ac.uk/archive/downloads/publications/RR16.pdf>

Yağmurlu A. (2019). Dijital Diplomasi: Kamu Diplomasisi Çerçevesinden Avrupa Birliği Üye Ülkeleri ve Türkiye Dışışleri Bakanlıkları İnternet Uygulamaları, *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektrik Dergisi*,7 (2), s.1268-1295.